

การจัดการผลกระทบทางสังคม-วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลง
กระบวนการทอผ้าพื้นบ้าน บ้านนาียงใต้ เมืองน้าบก แขวงหลวงพระบาง

Management of social-cultural and environmental impacts from
the changing of textile production process of Nayangtay village,
Numbak district, Luang Phrabang province

ทองจันทร์ ลัดวิไล*

Thongchan Ludwilai

Thongchan_lud@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการผลกระทบทางสังคม-วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าพื้นบ้าน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้นำหมู่บ้าน 3 คน และสมาชิกทอผ้ากลุ่มไทลื้อจำนวน 76 คน เครื่องมือประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ 3 ชุด เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า การทอผ้าของชาวไทลื้อ บ้านนาียงใต้ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษโดยผ่านการเรียนรู้และกระบวนการขัดเกลากิจทางสังคมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตเพื่อตอบสนองต่อตลาดสมัยใหม่ที่มุ่งกำไรมากขึ้น เปลี่ยนจากระบบเครือญาติสู่ปัจเจกชน ภูมิปัญญาถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยี กระบวนการผลิตส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย การย้อมสีผ้าทำให้เกิดสารเคมีตกค้างในดิน ในน้ำ เกิดมลภาวะทางอากาศ ขยะ น้ำเสีย และสารพิษส่งกลิ่นเหม็นส่งผลกระทบต่อสุขภาพผู้ทอผ้าคนในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

คำสำคัญ การจัดการผลกระทบ, สังคม-วัฒนธรรม, สิ่งแวดล้อม, การทอผ้าพื้นบ้าน

ABSTRACT

This research entitled “Management of social-cultural and environmental impacts from the changing of local textile production process to modern production. This research is a quality research which was study from related document and theories as well as field data collection. Research example was village’s key informants including 3 village leaders and 76 Tai Lue’s weaving group members. Research instruments were comprised of 3; deep interview, focus group, participating observation; the results: Tai Lue weaving tradition in Ban nayangtai had been transferred and carried from their ancestors. Encourage more quantity, used modern technology. These changing were impacts to the way of life’s people in community and environment. The dyeing color process may result chemical substances, water, air pollution, rubbish, polluted water, and toxin and small. This impacts both directly and indirectly to the weavers and community.

* นักศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Keywords: Management, social-cultural, environmental, textile production process

บทนำ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการปกครองในระบอบสังคมนิยมที่มีประชากรภายในประเทศเกือบ 6 ล้านคน การพัฒนาประเทศในปัจจุบันก็ไม่ได้ต่างจากประเทศในแถบภูมิภาคนี้ที่ถูกพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ทุนนิยมที่ใช้เงินเป็นตัวตั้งและประเทศลาวก็เป็นหนึ่งในนั้นที่ตกอยู่ในกระแสการพัฒนาตามระบบทุนนิยม ซึ่งการพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวอาจเป็นจุดเปลี่ยนที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต รวมทั้งความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจเงินตรา การส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบการเกษตรดั้งเดิมมาสู่ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ ที่เน้นการผลิตเพื่อตอบสนองด้านการค้ามากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมค่านิยมวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บ้านนาบางใต้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นสินค้าที่มาช่วยผลักดันระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะการทอผ้า หรือการผลิตผ้าทอ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาการจัดการผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการ

เปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านในชุมชน ตลอดจนหาแนวทางการจัดการกับปัญหาดังกล่าวนั้น เพื่อจะได้นำผลการศึกษาเสนอแนะต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาหมู่บ้านนาบางใต้ให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไปอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านแบบดั้งเดิมสู่การทอผ้าตามกระแสทุนนิยม
2. เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิมและการทอผ้าตามกระแสทุนนิยม
3. เพื่อหาแนวทางการจัดการผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงการทอผ้าแบบดั้งเดิมสู่การทอผ้าตามกระแสทุนนิยม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่เป็นผู้นำ 3 คน และสมาชิกกลุ่มทอผ้าจำนวน 76 คน ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาบางใต้ เมืองน้ำตก

แขวงหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ 3 ชุด และรวบรวมข้อมูลวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

สรุปผลการวิจัย

1. การทอผ้าของชาวไทลื้อบ้านนายางใต้ได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานจากบรรพชน เป็นเวลาหลายร้อยปี จนกลายเป็นผ้าทอที่ลักษณะรูปแบบและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่มีคุณค่า เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ทั้งเทคนิคการทอ การย้อมสีธรรมชาติ ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของสังคมในท้องถิ่นที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

2. การผลิตผ้าทอในชุมชนมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมน้อย เนื่องจากชาวบ้านยังมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และพลังงานยังมีมาก พังพาเครื่องจักรเทคโนโลยีสมัยใหม่ในระดับปานกลาง เศรษฐกิจดีขึ้น ชุมชนเปิดตัวสู่โลกภายนอกมากขึ้น บ้านเรือนดั้งเดิมไทลื้อถูกรื้อสร้างเป็นบ้านปูนแทนบ้านไม้ ความคิด ทักษะคิด วิธีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเพื่อแผ้วในกลุ่เครือญาติในชุมชนมีน้อยลง เกิดการแย่งชิงแข่งขันกันภายในชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายมากขึ้น ระบบนิเวศขาดความ

สมบูรณ์ เกิดสารเคมีตกค้างในดินและในน้ำ เกิดมลภาวะทางอากาศ ทางน้ำ ขยะ น้ำเสีย และสารพิษส่งกลิ่นเหม็นส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ทอผ้า และคนในชุมชน

3. ภาครัฐ องค์กรเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมอาชีพการทอผ้าชุมชนให้เป็นอาชีพทางเลือกหนึ่งของชุมชน ส่งเสริมความรู้และค่านิยมแบบเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความรู้และจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับคนในชุมชนและให้การส่งเสริมเกี่ยวกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการทอผ้า การนำทรัพยากรมาใช้ และผลกระทบที่เกิดขึ้นและที่กำลังจะเกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม ภายในชุมชนบ้านนายางใต้เปลี่ยนแปลง จากการผลิตเพื่อใช้เองแบบพออยู่พอกินมาเป็นการผลิตแบบพาณิชย์หรือเพื่อขายมากขึ้น ทำให้ความคิด ทักษะคิด วิธีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ การให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเพื่อแผ้วในกลุ่เครือญาติ ในชุมชนมีน้อยลง เกิดการแย่งชิงแข่งขันกันภายในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริโภค ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานไปในทิศทางต่างๆ ซึ่งมาร์กซ์ (Marx, Karl and Engels, F., 1971, pp. 997) กล่าวว่าสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมคือ ความขัดแย้งที่เกิดมาจากระบบการผลิต (Mode of Production) และมนุษย์เป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคมใน

กระบวนการที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของตนเอง ความขัดแย้งนั้นมิได้อยู่เฉพาะทางสังคมเท่านั้นแต่เป็นปรากฏการณ์ทั่วไป แม้แต่ในตัวของคนเราเองก็มีความขัดแย้ง เช่น ในทางความคิด ความประพฤติปฏิบัติต่างๆ ในชีวิตประจำวัน จึงต้องมีการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นและพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2524, น. 206) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ด้วยกัน กระบวนการ แบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง สิทธิและหน้าที่ บทบาทและสถานภาพได้เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง ที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น

การจัดการผลกระทบทางสังคม-วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนรัฐบาลควรส่งเสริมหัตถกรรมการทอผ้าให้เป็นอาชีพทางเลือกหนึ่งของชุมชน ส่งเสริมคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การทอผ้าที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเสริมสร้างค่านิยมเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สีเขียว ซึ่ง มนัส สุวรรณ (2549, น. 103) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า ต้องอาศัยหลักการ 2 อย่างควบคู่กัน คือ การแก้ไขที่ต้นเหตุคือตัวบุคคล ต้องสร้างความตระหนัก จิตสำนึก เพื่อให้คนเกิดจิตสำนึกเห็นถึงความสำคัญความจำเป็นของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน

ชุมชน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ระเบียบแบบแผน ข้อห้ามหรือนโยบายอื่นๆ เพื่อมิให้การประกอบกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐและองค์กรเอกชนควรส่งเสริมให้มีการค้นคว้าทดลองเพื่อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านในระยะยาว

2) เน้นการประหยัดวัตถุดิบ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ เปลือกไม้ ใบไม้ แก่นไม้ ผลไม้ ต้องรู้วิธีการเอาเปลือกไม้ ใบไม้ แก่นไม้ และอื่นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่มุ่งปริมาณและผลประโยชน์ในระยะสั้น มีการรณรงค์ส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้และพืชที่ให้สีทดแทนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในด้านการผลิต และเป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

3) ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งเสริมกับความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้จากชุมชนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

4) ให้ข้อมูลที่เป็นผลประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่สมาชิกกลุ่มทอผ้า

5) ส่งเสริมให้หัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้านกลายเป็นอาชีพหนึ่งที่มีความเหมาะสมกับชุมชน และเกิดเป็นผลผลิตในลักษณะผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม

6) ส่งเสริมบทบาทหญิง-ชายที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดการเศรษฐกิจภายในครอบครัวในการทำการผลิตหัตถกรรมทอผ้าในระดับครัวเรือนและชุมชน

7) ควรมีการปรับปรุงตั้งกฎระเบียบข้อบังคับในการควบคุมน้ำเสีย ขยะและสารพิษจากกระบวนการย้อมสีก่อนปล่อยทิ้งและทุกบ้านที่ทำการย้อมควรมีการบำบัดน้ำเสียแทนการทิ้งเรียบบนพื้นดิน

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านการทำการเกษตรกรรม เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่าง 2 อย่าง

2) ทำการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิมสู่การทอผ้าตามกระแสทุนนิยม

3) ให้มีการศึกษาวิจัยในพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่บ้านนาช่างใต้เพื่อเห็นข้อแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงของแต่ละพื้นที่

4) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในมิติด้านเศรษฐกิจ เนื่องมาจากปัจจุบันการตลาดมีผลต่อการผลิต การออกแบบ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ ดังนั้นการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีตลาดเป็นตัวแปรของการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ โดยเฉพาะในบริบทของวัฒนธรรมไทลื้อ

แหล่งอ้างอิง

- มนัส สุวรรณ.(2549). *การจัดการสิ่งแวดล้อม: หลักการและแนวคิด*. กรุงเทพฯ: โอเดียร์สโตร.
- ราชบัณฑิตยสถาน (2524). *พจนานุกรม*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- Marx, Karl and Engels, F. (1971). *On the Paris Commune*. Moscow: Progress Publishers.